

VEST-AGDER FYLKESKOMMUNE

REGIONALAVDELINGEN
FYLKESKONSERVATOREN

ARKEOLOGISKE REGISTRERINGER

Moseidjord

Gnr 2 Bnr 21, 147,210 og Gnr3 Bnr 1, 2, 4 mfl
Vennesla kommune

Rapport ved
Hege Andreassen

RAPPORT FRA ARKEOLOGISK BEFARING/REGISTRERING

Kommune:	Vennesla		
Gårdsnavn:	Kvarstein og Åbål (Moseidjord)		
Gårdsnummer:	2, 3		
Bruksnummer:	2/210, 2/147, 2/21 og 3/1, 3/2, 3/4 mfl		
Tiltakshaver:	Vianova Kristiansand AS (på vegne av Hellevik Hus Søgne)		
Adresse:	Postboks 541, 4665 Kristiansand		
Navn på sak:	Varsel om igangsetting av detaljreguleringsplan Moseidjord i Vennesla kommune		
Saksnummer:	14/20993		
Registrering utført:	18.05.15	Ved:	Hege Andreassen
For- og etterarbeid:	08.04.15	Ved:	Hege Andreassen
Rapport slutført:	20.05.15	Ved:	Hege Andreassen
Autom. fredete kulturminner i området:		Registreringsnummer 111115, 109965	
Nyere tids kulturminner i området:		156357, 156526, 156527, 104137, 102155, 74995, 156541, 49118	
Fotodokumentasjon (APS-nummer): Fotostation			
Faglige konklusjoner:			
☐ Planen er <u>ikke</u> i konflikt med kulturminner.			
Automatisk fredete kulturminner		Nyere tids kulturminner	
☐	Planen er i konflikt	☒	Planen er i konflikt
☐	Ingen synlige, potensial under bakken	☐	Ikke påvist til nå, nærmere arkivsjekk påkreves
☐	Ikke vurdert	☐	Ikke vurdert
Merknader:	Planområdet ble utvidet, se siste plankart for avgrensning.		
Sammendrag:	Planområdet har et rikt kulturmiljø av nyere tids kulturminner. Steinoppbygde bekker, broer og heste-driftsveier, tidligere dyrket mark og innmarksbeite, etter tømmer og beitevirksomhet i området.		

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	3
Figurliste.....	3
Bakgrunn og informasjon om undersøkelsen.....	4
Natur- og kulturmiljø i området	5
Naturmiljø	5
Kulturmiljø	7
<i>Automatisk fredede kulturminner i planområdet:</i>	7
<i>Automatisk fredede kulturminner i nærheten av planområdet:</i>	7
Undersøkellesmetoder	9
Resultat av registreringen.....	9
Prøvestikk.....	9
Overflate registrering	10
Konklusjon	16
Vedlegg	16
Litteraturliste	16
Vedlegg 1: Kart over planområdet fra tiltakshaver.	17
.....	19
Vedlegg 2: Oversikt over registrerte kulturminner.	20
Vedlegg 3: Strukturliste	22

Forsideillustrasjon: Mulig ødegårdsvei opp til Synestad

Figurliste

Figur 1: Kart planområdets beliggenhet i Vennesla kommune.....	5
Figur 2: Flyfoto over planområdet, hentet fra Norge i bilder.....	6
Figur 3: Kartutsnitt hentet fra Askeladden, Riksantikvarens kulturminnedatabase, viser distribusjonen av registrerte kulturminner i området.	8
Figur 4: Prøvestikk 1	9
Figur 5: Kart med innmålte prøvestikk og strukturer i gnr 3/1 og 3/2.	10
Figur 6: Kart med innmålte strukturer (rød ring markerer området for mulig hulvei).....	11
Figur 7: Venstre; S11 Heller. Høyre; Sørlig del av S1, mulig ødegårdsvei.	11
Figur 8: Hestedriftsvei S1, midt i krysset, veien fortsetter nedover NV og svinger vestover..	12
Figur 9: S10 byttestein	12
Figur 10: Vei S2	12
Figur 11: S8 vei og røys	13
Figur 12: S12, steinoppbygget stort platå trolig for tømmerlagring.	13
Figur 13: S7 og S3 kulturmiljø innmarksbeite, oppbygget bekkeleie, steingjerde og steinoppbygget vei med bro.	14
Figur 14: S4 steinoppbygget bekk og vei.....	14
Figur 15: S6 steingjerde.	14
Figur 16: Oversiktskart med innmålte strukturer.	15

Bakgrunn og informasjon om undersøkelsen

Vest-Agder fylkeskommune ble i brev datert den 3/3 2014 varslet om igangsetting av detaljreguleringsplan for Moseidjord i vennesla kommune.

Hensikten med reguleringsplanen er opplyst å være tilrettelegging for bolig bebyggelse med tilhørende veg og lekeområder. Ny adkomstvei fra fv 405 skal legges endten under eller over jernbanelinja.

Begrunnelsen for undersøkelsene er hjemlet i kulturminnelovens § 9, hvor fylkeskommunen er forpliktet til å undersøke om større offentlige og private tiltak kan komme i konflikt med hensynet til automatisk fredede fornminner.

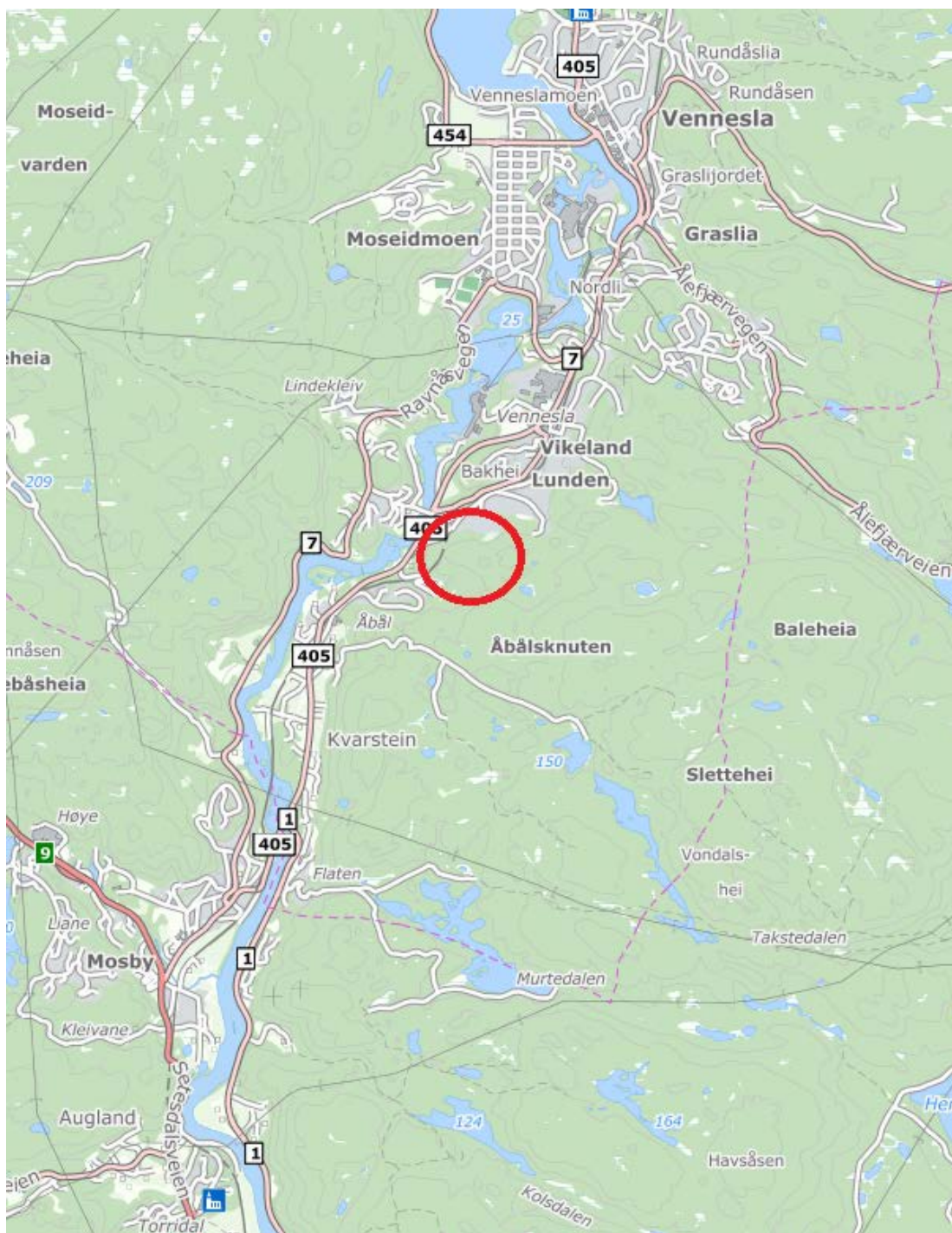
Registreringene ble foretatt den 18/05 15

Rapporten ble skrevet den 20/5 15

Natur- og kulturmiljø i området

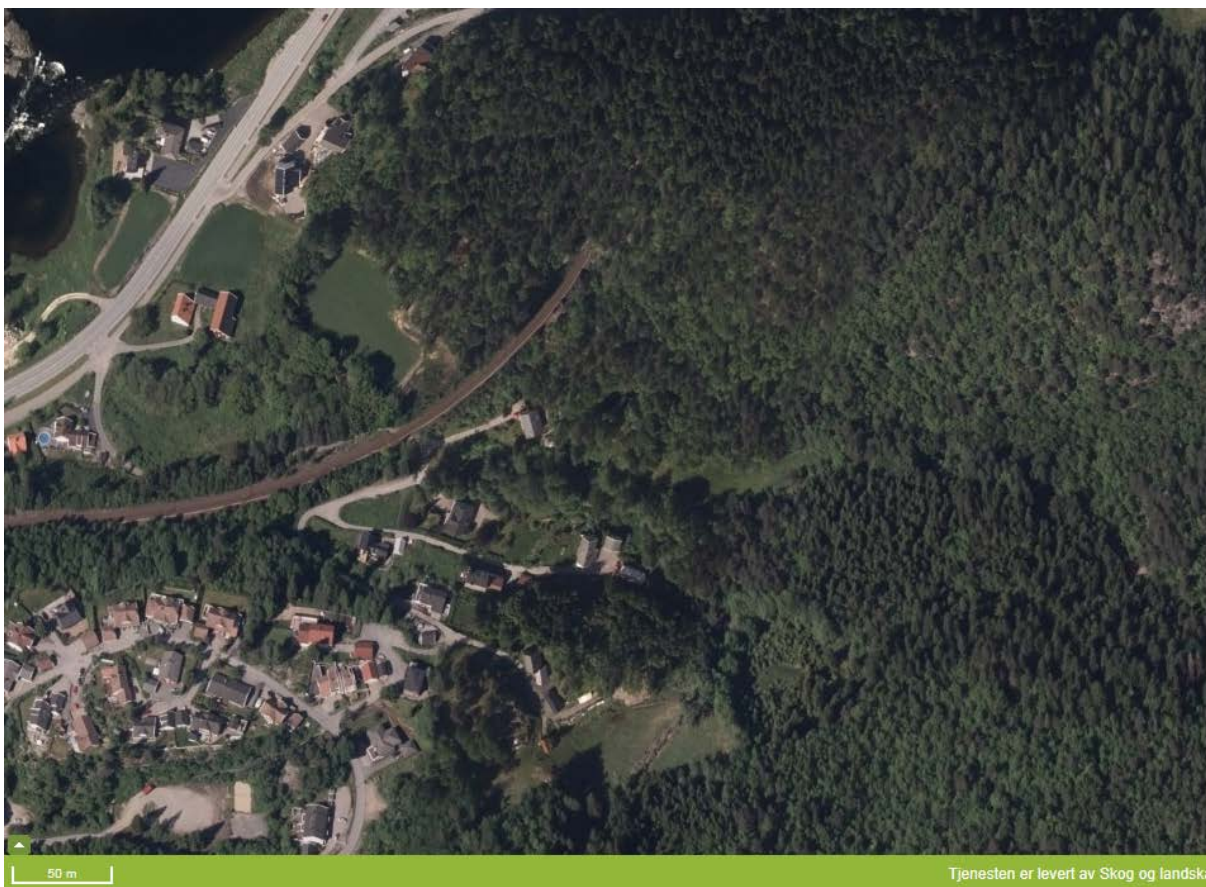
Naturmiljø

Planområdet Moseidjord (gårdsnavn Åbå11) ligger i Vennesla kommune ca 4 km sør-sørvest for Vennesla sentrum. Otra renner på vestlig side av planområdet, fv 405 ligger også på vestlig side av planområdet, mens jernbanelinja ligger i planområdet. Jernbanen fortsetter i tunnel under Skjevlehei.

Figur 1: Kart planområdets beliggenhet i Vennesla kommune.

Planområdet består hovedsakelig av tett skog, i et noe kupert terreng. Sør-vestre del av planområdet består av noe spredt bebyggelse.

Figur 2: Flyfoto over planområdet, hentet fra Norge i bilder.

Kulturmiljø

Gårdsnavnene Åbåll og Kvarstein nevnes først i skriftlige kilder fra tidlig 1600-tallet. Kvarstein kommer trolig av ordet "kvarv" (hjørne/vinkel, elven gjør en skarp bøyning) Eller "kvarvel" (virvel i vann) (Rygh 1912, b.9 s.28).

Gården Kvarstein omtales på 1700-tallet som lettvunnen og belejelig med tilhørende skog og laksefiske. Den den tilhørende skogen ble i 1661 omtalt "Schou till gaarden till huus behoff" og i 1696 "Skowen ogsaa næsten udhugged" (Tveite 1956: 13). Husdyrhold nevnes også 1668 "2 hester, 18 nøed, 24 smaller" og en nedgang i 1723 "2 hester, 12 naut, 16 sauer" og 1803 "2 hester, 10 naut, 16 sauer" Derretter en oppgang i 1835 "3 hester, 18 kyr, 57 sauer". Oppgang og nedgang i husdyrholdet på gården kan ses i sammenheng med kontinuerlige stridigheter med nabogården Åbåll om beiteretten i heia.

Gården Åbåll ble skildt ut fra gården Kvarstein i 1660, betegnes som "Landgaard i baglie, tung vunden" (1723). Åbåll var et leilendingsgods helt frem til 1830. Hovedintekten til gården ser ut til å ha vært tømmerviksomhet. Bytte for skogen gikk "paa søndre side op Timmerkleven, og lige øster Ødegaards veien..." Skogen ble forringet mellom 1740 og 1769, men i 1803 var det igjen "skov til brændsel og huustømmer" (Tveite 1956: 136).

Automatisk fredede kulturminner i planområdet:

Det finnes ingen tidligere registrerte kulturminner innenfor planavgrensningen.

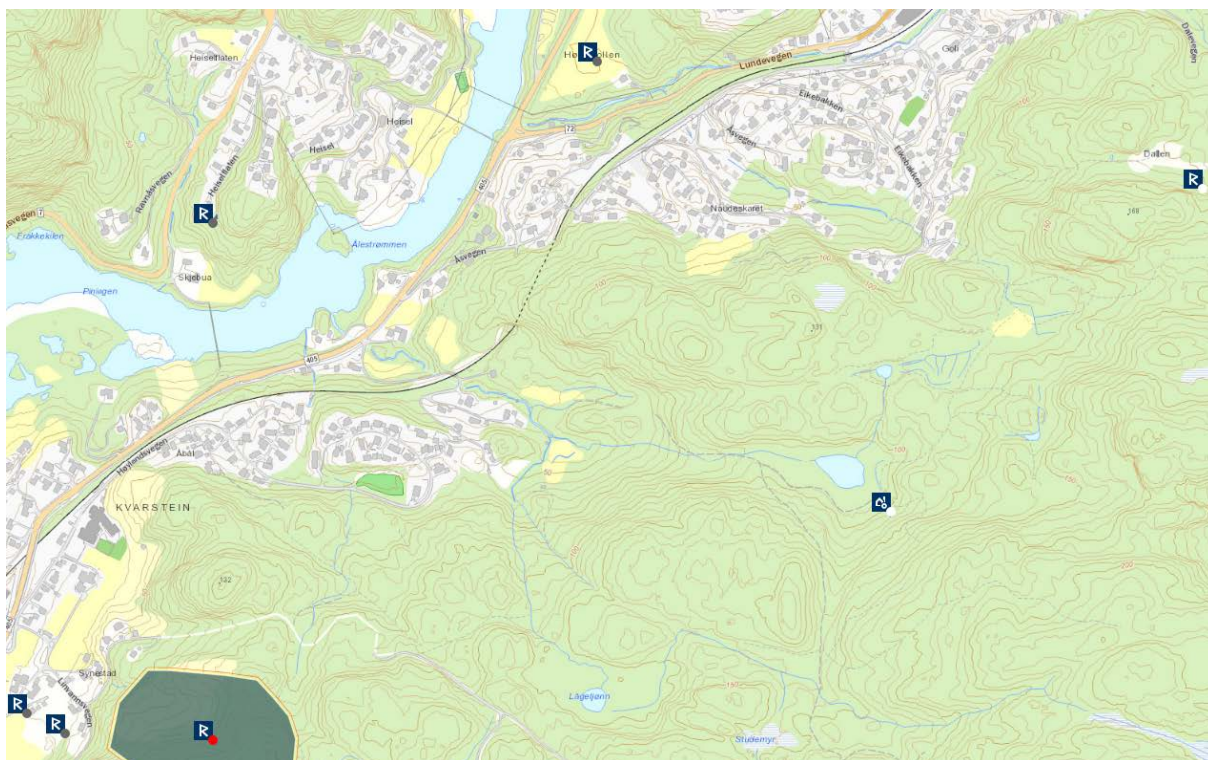
Automatisk fredede kulturminner i nærheten av planområdet:

I nærheten av planområdet finnes det en rekke automatisk fredet kulturminner. Sørvest for planavgrensningen ligger Synestad (ID 109965), et gårdsanlegg bestående av tuft, hulvei og 7-8 gravhauger. I tillegg har det også vært et røysfelt her (ID 49118), bestående av 16 røyser som ble fjernet i 1959 og Et felt med gravhauger (ID 102155) fjernet i 1918, i den største haugen (kalt Kjempehaugen) skal det ha blitt funnet skjelettrestrester, sverd, 5 leirkar og en del mindre gjenstander.

Vest for planområdet, på andre siden av Otra har det også blitt fjernet et gravfelt (ID 74995) bestående av 1 stor og 4-5 mindre hauger i 1923.

Nord for planområdet er det registrert en tradisjonslokalitet (ID104137).

Øst for planområdet er det lengre inn i heiområdet registrert noen nyere tids kulturminner, blant annet en skibakke (ID156541) og nordøst en stem (ID 156527) og gruver (ID 156526).

Figur 3: Kartutsnitt hentet fra Askeladden, Riksantikvarens kulturminnedatabase, viser distribusjonen av registrerte kulturminner i området.

Undersøkellesmetoder

Planområdet ble undersøkt for automatisk fredede kulturminner ved hjelp av visuell overflateregistrering. En slik befaring innebærer at man registrer kulturminner som kan sees i naturen med det blotte øyet. Eksempler på slike kulturminner er; rydningsrøyser, fangstgroper, steingjerder, hustufter, bautasteiner, gravhauger, kullmiler, tjæremiler, rester etter jernvinner etc.

Prøvestikking innebærer at det graves mindre prøveruter på ca 40x40 cm. Rutene har varierende dybde der regelen er at man graver seg ned til berg eller steril undergrunnsmasse som for eksempel leire. Massen i prøverutene ble vannsollet/tørresollet.

Resultat av registreringen

Prøvestikk

Planområdet ble befart og det ble tatt tre prøvestikk på jodet i gnr 3/2. Alle prøvestikkene var negative. Det var et 30cm tykt lag matjord her, kantent på jorde var også oppbygget i stein. Funn av porselen og nyretids tegl i prøvestikkene.

P1, P2 og P3 – ble plassert på en liten opphøyning i terrenget, øst for denne lille høydeflaten renner bekken gjennom jodet på midten, her er det noe våtmark. Massene fra prøvestikkene ble våtsollet i bekk like ved. Alle prøvestikkene var negative.

P1 40x40x35 cm
0-30cm matjordslag (brun jord)
30-35 ca oransje morene-
undergrunn, mye stein

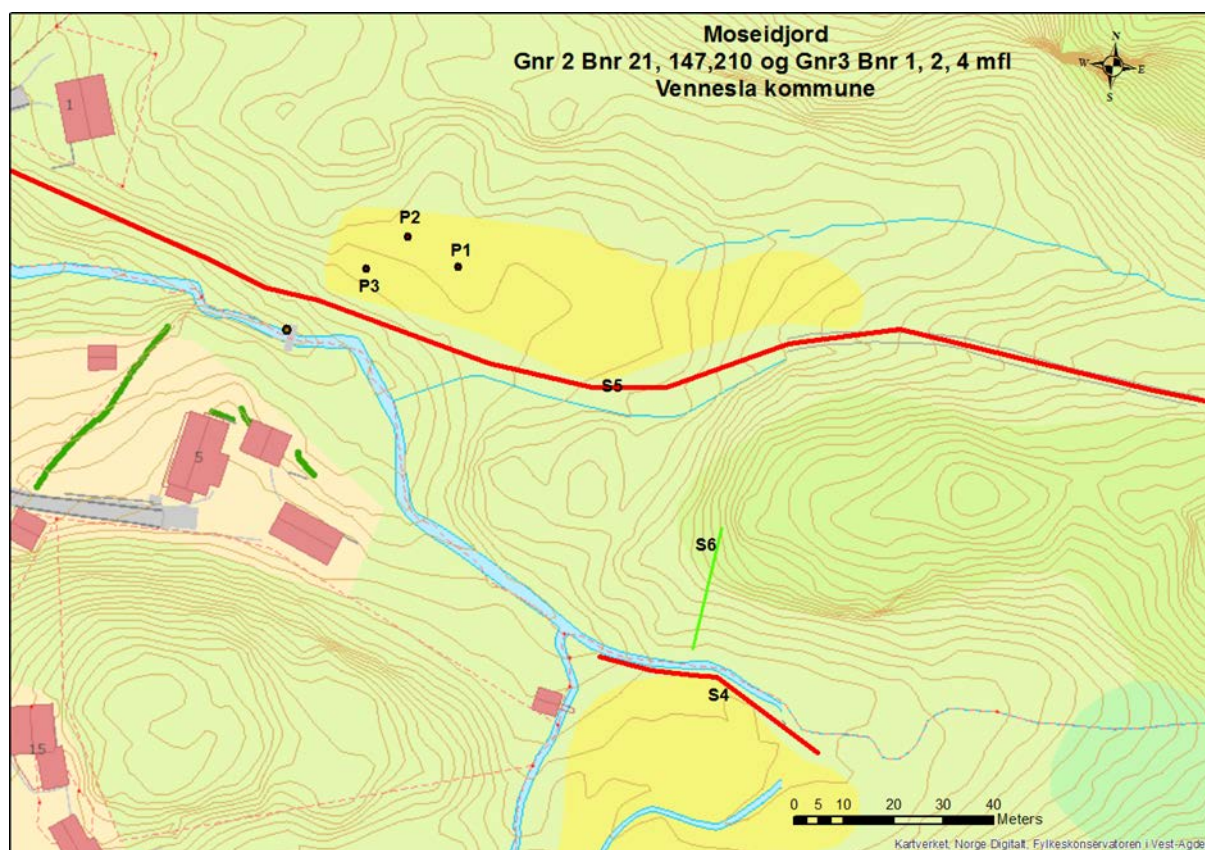
P2 40x40x40 cm
0-35cm matjordslag
35-40cm mørk rød sand

P3 40x40x40cm
0-35cm matjordslag
35-40c- mørk oransje morene

Figur 4: Prøvestikk 1

Jordet her har trolig vært dyrket i nyere tid, jordmasser er blitt påfylt og kanten bygd opp i stein. En vei går også forbi her (S5) og en bro er bygd over bekken lengre nede.

Figur 5: Kart med innmålte prøvestikk og strukturer i gnr 3/1 og 3/2.

Overflate registrering

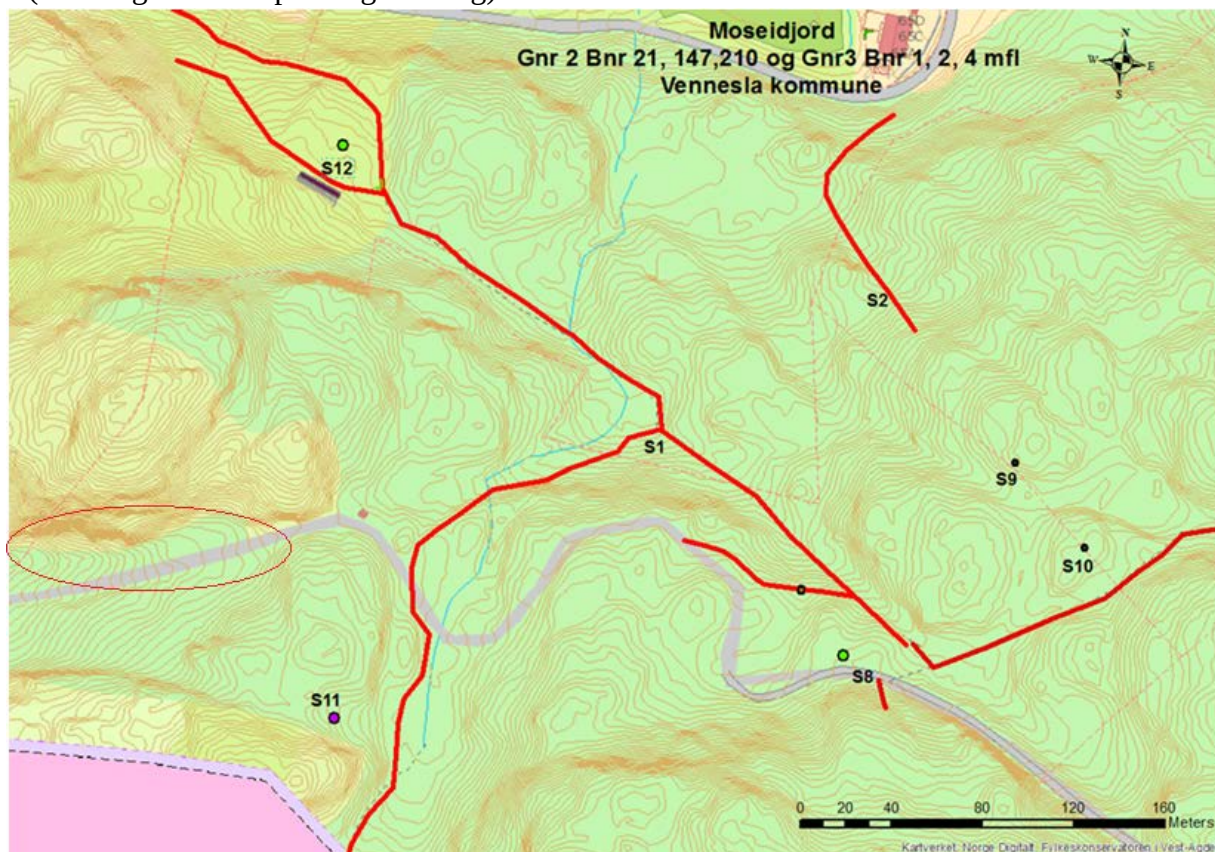
Til sammen ble det registrert 12 strukturer i planområdet, (3 av disse sør for planavgrensningen). Strukturene kan ses som nyere tids kulturminner fra gårdsdrift på 1600-1800 tallet. Forruten om sørlig del av S1 (vei) og S11 (heller).

Strukturene innenfor planavgrensningen består av et større veinett av hestedriftsveier, steingjerder, oppbygd platå for tømmerlagring, byttesteiner ryddingsrøys (se vedlegg 3 strukturliste og figur 16 oversiktskart med innmålte strukturer).

S1, S2, S3, S4, S5 og S8 Stort veinett av hestedriftsveier på kryss og tvers over store deler av heiområdet og ned til gården. På grunn av beliggenhet og topografi er det lite sannsynlig at det her dreier seg om en lengre ferdselsvei. Selv om det har gått veier fra Vennesla og over fjellet til Ålefjær. Veiene er på mange steder bygd opp av stein, dette trolig for å tåle belastningen av hest og tømmer drift. På noen steder er det bygget bro over bekker, og også selve bekkene nede på gårdsområdet/innmarksbeitet er oppbygget i stein. Veiene kan ses som nyere tids kulturminner fra midten av 1600-tallet til slutten av 1800-tallet.

Sør for planområdet derimot ved Synestad gårdsanlegg (ID 111115 og 109965) nevnes det en hulvei rett nord for nåværende vei opp til Synestad. Dette er mest sannsynlig den gamle veien som gikk opp fra Kvarstein til Synestad. *"På Synestad ligger et gårdsanlegg bestående av en tuft (fremstår som en ryddet, rektangulær flate med et opphøyd ildsted/grue i midten), trolig fra middelalder, samt et gravfelt med 7-8 lave hauger/overtorvede steinlegninger. Fra Synestad og ned mot Kvarstein går det en hulvei like N for eksisterende vei til Synestad"* (askeladden kulturminnedatabase). Det kan derfor tenkes at den aller sørligste delen av veien S1 (fra den krysser nåværende grusvei og sørover) kan følge i den gamle ferdselsveien

tilknyttet Ødegården. Ødegårdsveien nevnes også i bygdeboka *"Bytet for skogen gjekk paa søndre side av Timmerkleven, og lige øster for Ødegaards veien..."* (Tveite 1956: 136). Hulveien ned til Kvarstein ble ikke målt inn, eller befart da den befinner seg utenfor planavgrensningen. Like ved sørlig del av S1, noen meter opp fra veien ble det registrert en liten heller S11. Hellen er ikke stor, men tørr og fin og med god liggeplass til en person. (Dette også sør for planavgrensning).

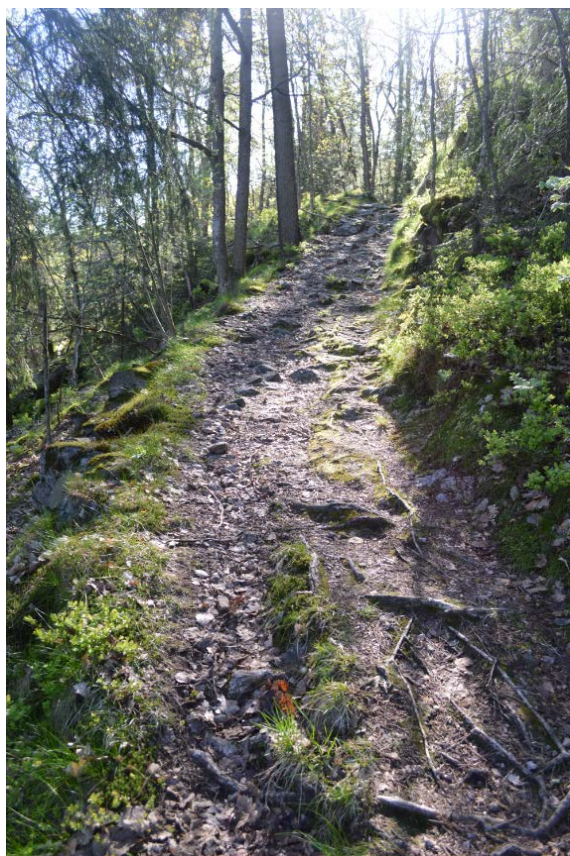
Figur 6: Kart med innmålte strukturer (rød ring markerer området for mulig hulvei).

Figur 7: Venstre; S11 Heller. Høyre; Sørlig del av S1, mulig ødegårdsvei.

Figur 8: Hestedriftsvei S1, midt i krysset, veien fortsetter nedover NV og svinger vestover.

Figur 10: Vei S2

Figur 9: S10 byttestein

Figur 11: S8 vei og røys

Figur 12: S12, steinoppbygget stort platå trolig for tømmerlagring.

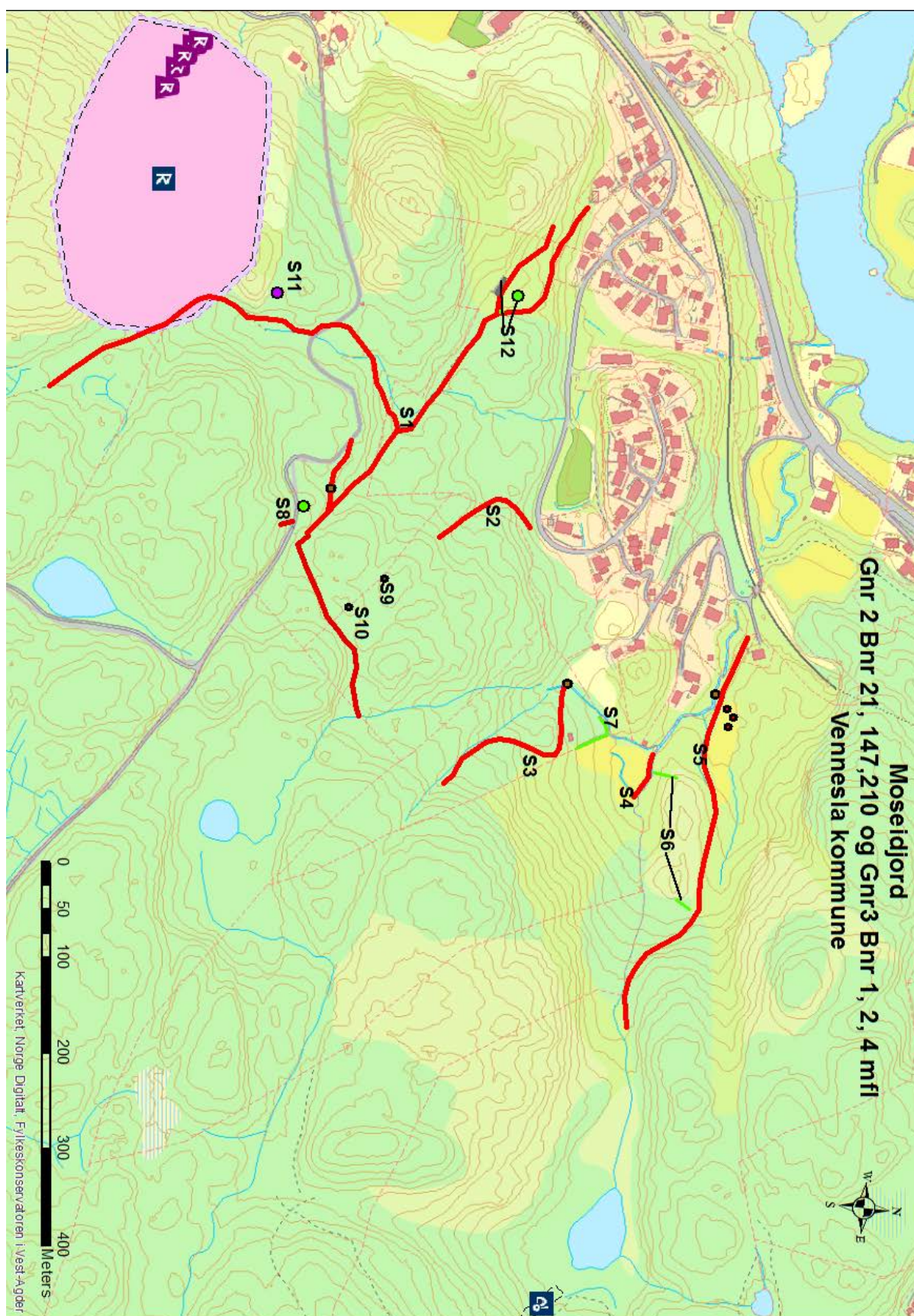
Figur 13: S7 og S3 kulturmiljø innmarksbeite, oppbygget bekkeleie, steingjerde og steinoppbygget vei med bro.

Figur 14: S4 steinoppbygget bekk og vei.

Figur 15: S6 steingjerde.

Figur 16: Oversiktskart med innmålte strukturer.

Konklusjon

Planområdet har et rikt kulturmiljø av nyere tids kulturminner. Steinoppbygde bekker, broer og heste-driftsveier, tidligere dyrket mark og innmarksbeite, etter tømmer- og beitevirksomhet fra midten av 1600-tallet til slutten av 1800-tallet. I tillegg ble det registrert et stort steinplatå for lagring av tømmer, steingjerder og ryddingsrøyser.

Den sørligste delen av S1 (utenfor planområdet) kan være Ødegårdsveien tilhørende Synestad gårdsanlegg, her ble det også registrert en Heller. Det nevnes en hulvei rett nord for nåværende grusvei til synestad. Denne burde bli befart og innmålt, men ligger utenfor planavgrensningen.

Kristiansand
20.05.2015

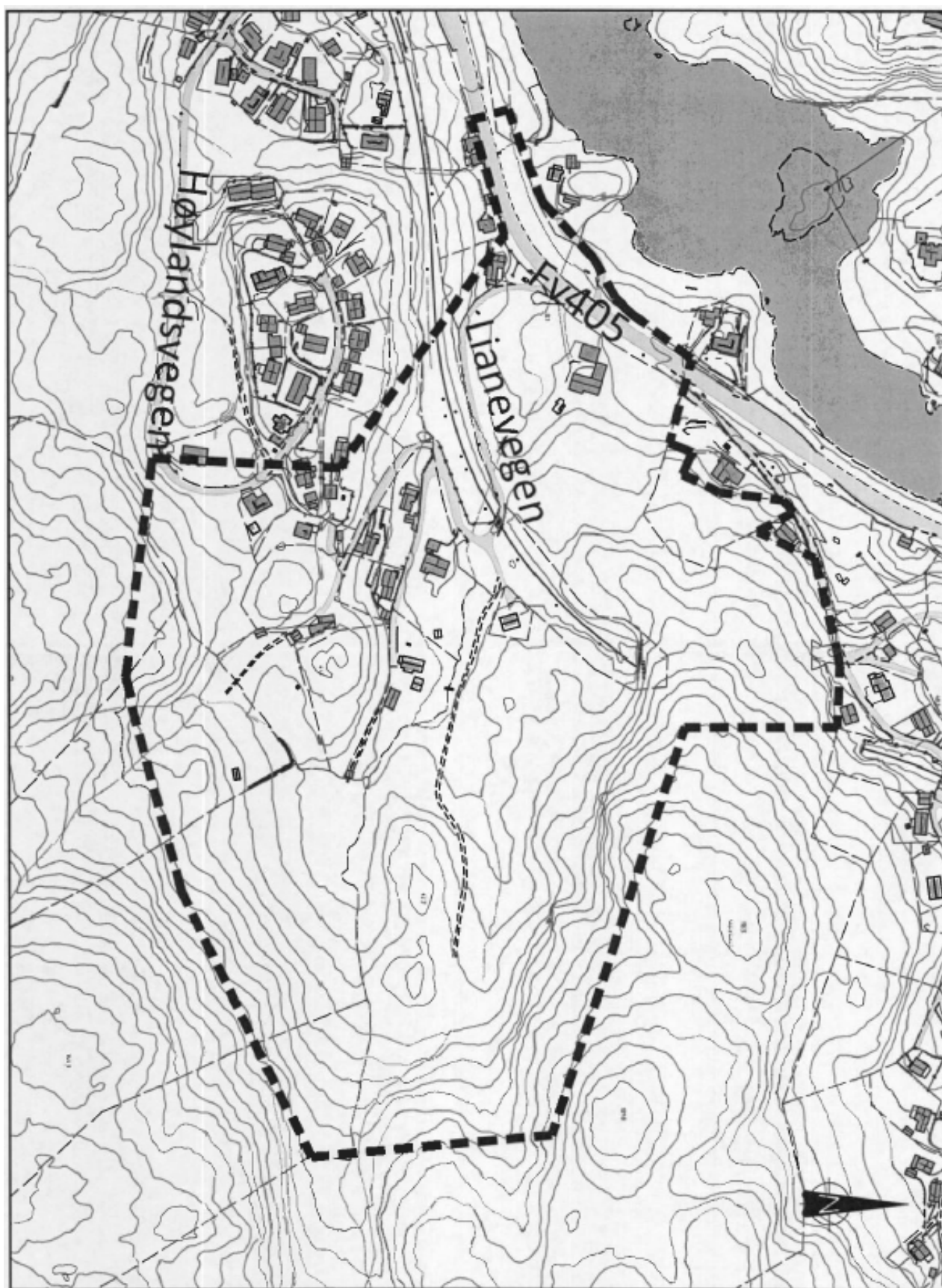
Hege Andreassen

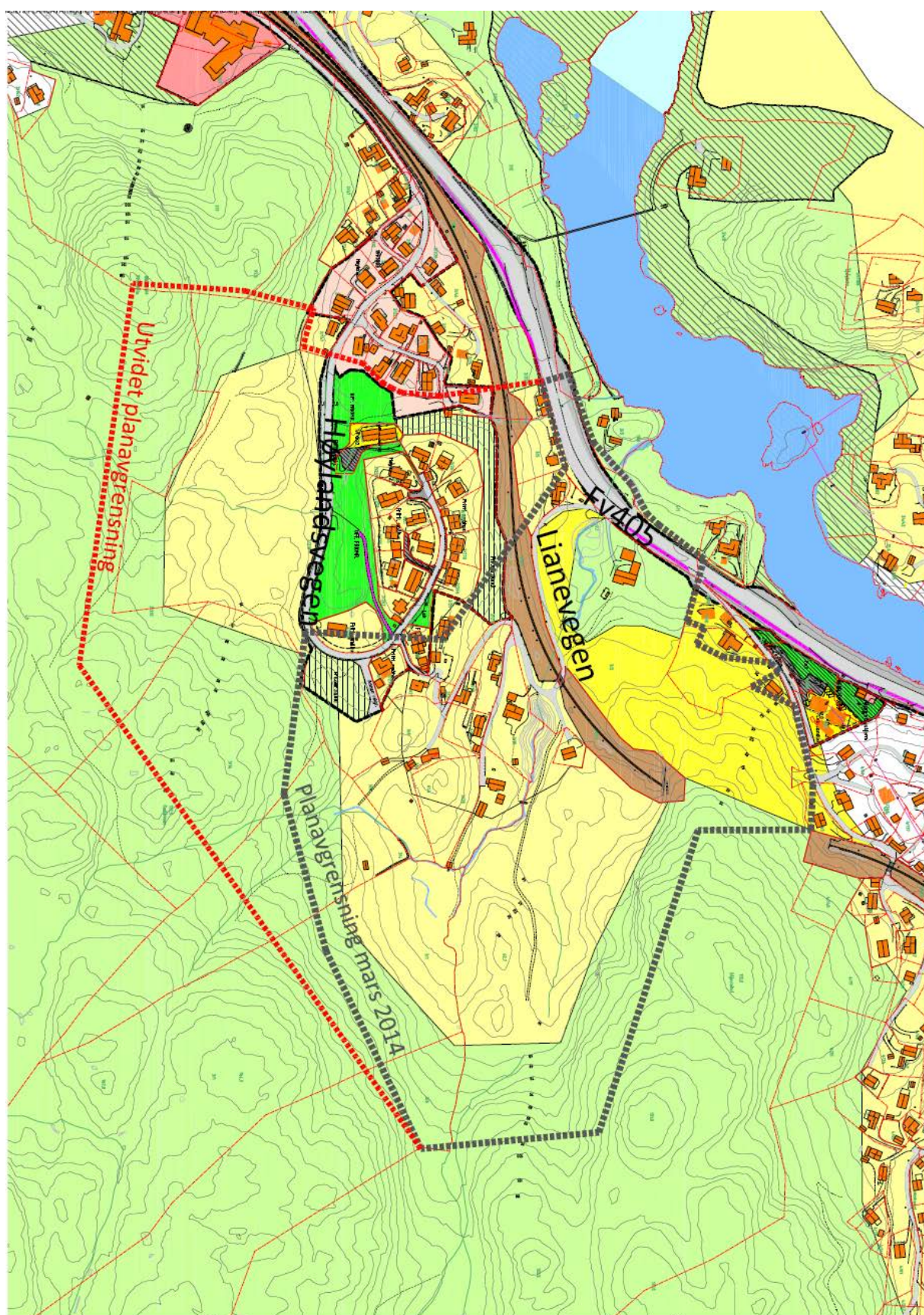
Vedlegg

1. Kart over planområdet fra tiltakshaver
2. Oversikt over registrerte kulturminner
3. Strukturliste

Litteraturliste

- Rygh, Oluf 1912: Norske Gaardsnavne. Opplysninger samlede til Brug ved Matrikkelens Revisjon. Bind nr 9. Lister og Mandals Amt.
- Elektronisk kilde: Diplomatarium Norvegicum.
http://www.dokpro.uio.no/dipl_norv/diplom_felt.html
- Tveite, Stein 1956: *Vennesla gard, plass og ætt*. Bind 1. Vennesla kommune.

Vedlegg 2: Oversikt over registrerte kulturminner.

ID nr.	Navn	Kulturminne	Beskrivelse
156526	Dalen gruver	Bergverk- gruveanlegg	IKKE. Tre skjerp etter mangan, det ene i SV-kant av innmarka i Dalen, det andre S for tunet i Dalen og det tredje på SV-sida av stien som fører fra Dalen til Slåtta. Geometrien viser bare det sistnevnte skjerpet (det er bare i lita overflatehole i jorda).
111115	Synestadhei a	Gravminne	AUT. I kanten av og N for sti fra Synestad til heia: Langhaug, l. ca. 6 m, b. ca. 3 m, h. ca. 1 m. Den gamle veien til heia skal ha gått rett N for haugen tidligere, ifølge Edgar Andresen.
156357	Bjortjønnhel leren	Bosetning- aktivitetsområde	UAV. Liten heller
156527	Daletjønna	Dam/demningsanl egg	IKKE. Stemt opp for å sikre vannforsyninga til Vigeland bruk og tilhørende boliger.
104137	Høgevollen	Tradisjonslokalitet	UAV. "Da Venneslands Kirke skulde bygges, udsendtes et Kors, som selv skulde bestemme Stedet, hvor den skulde staa. Først svævede det ned paa Høgevold, men flyttede derpaa over til hin Side af Elven til Rauermønen, hvor man da begyndte at bygge Kirke, og hvor endnu store Mure skal sees. men med engang flyttede Korset til det Sted, hvor Venneslands Kirke nu staar, og hvor den efter Korsets Bestemmelse maatte bygges."
102155	Kjempehau gen	Gravminne	FJE. Gravhaug, kalt Kjempehaugen, fjernet av oppsitteren Emil Jørgensen i 1918. Det skal ha blitt funnet skjelettrester, et sverd og fem leirkar i haugen, samt en del mindre gjenstander. Tidligere fantes flere gravhauger i dette området, på begge sider av Fjellmannsveien. Kjempehaugen var den siste som ble ødelagt.
74995	Tungebrådet	Gravfelt	UAV. I hagen rundt huset er funnet: Perler av glass. 4 store og 1 liten. 1 stor og 1 liten perle innlevert UO. Resten oppbevares på gården. Osmund Lindekleiv opplyste at da gårdens forrige eier i 1923 skulle bygge hus

			på stedet, måtte området frigis av "arkeologer". Det skulle nemlig ha ligget 1 stor og 4-5 mindre hauger på eiendommen, alle røvet. Haugene er nå fullstendig utplanert, og mer nøyaktig beliggenhet er derfor umulig å angi.
156541	Tømmeråsen skibakke	Idretts-rekreasjonsanlegg	IKKE. Skibakke, i drift 1930-40-åra. Bakkerekord: 47m i 1937.
49118	Kvarstein	Røysfelt	UAV. Fra en slette ble matjorden fjernet 1959 fordi det skulle tas grus på området. Her fant Olav O. Skisland, Kvarstein: 16 runde steinpakninger/røyser som besto av bruddstein med kullrester under. Bein fantes ikke. Steinpakningenes mål: D en snau meter, h 0,2-0,5m, høyest i midten. Steinene ligger i dag som en "ur" i SØ-kant av området. Skisland som gav opplysningene, oppbevarer en del kullrester, som inneholder smågrus og jordklumper.
109965	Synestad	Gårdsanlegg Tuft 7-8 Gravhauger	AUT. På Synestad ligger et gårdsanlegg bestående av en tuft (fremstår som en ryddet, rektangulær flate med et opphøyd ildsted/grue i midten), trolig fra middelalder, samt et gravfelt med 7-8 lave hauger/overtorvede steinlegninger. Fra Synestad og ned mot Kvarstein går det en hulvei like N for eksisterende vei til Synestad.

Vedlegg 3: Strukturliste

Str. nr.	Tolkning	Beskrivelse
1	Hestedriftsvei Ødegårdsvei	Veinett som går helt fra husene nede i Høyladsveien oppover heiområdene sør og østover. Fint oppbygget med stein flere steder. Et ryddet område lengst nord på veien er det også bygget opp et stort steinplatå S12 i tilknytning til veien. Her deler veien seg også i to stier ned til Høylandsveien. Sørlig del av veien (på sørlig side av nåværende grusvei) kan være den gamle ødegårdsveien opp til Synestad. Veien har trolig gått ned skaret rett nord for nåværende grusvei, hvor det er registrert en hulvei.
2	Hestedriftsvei	Går fra høylandsveien og ganske bratt oppover s-sø retning. Deler seg og fortsetter lenger sø enn det som er innmålt.
3	Hestedriftsvei	Går fra innmarksbeite i gnr 3/8 og sørøstlig retning. Fint kulturmiljø her, innmarksbeite, oppbygget bekkeleie, steingjerde (S7) og steinoppbygget vei med bro.
4	Hestedriftsvei	Går fra innmarksbeite i gnr 3/1 og sørøstlig retning. Ble ikke videre målt inn. Steinoppbygget bekk og vei.
5	Hestedriftsvei	Går fra innmark/dyrket platå i gnr 3/2 fortsetter langt innover, trolig til lite vann med tidligere hoppbakke. Ble ikke målt inn hele veien.
6	Steingjerder	To steingjerder på vestlig og østlig side av et lite høydedrag. De er noe rotete lagt til og mye store steiner. De følger ikke nåværende bruksgrense.
7	Steingjerde	Steingjerde ved innmarksbeite i gnr 3/8. Det følger bruksgrensen, pent anlagt. Ved S3
8	Hestedriftsvei Røys	En vei går bratt oppover sø retning rett ved nåværende grusvei. Ble ikke videre innmålt. Like ved bunnen av denne veien ligger en røys, rotete og ugjevn i formen ca 2x1,5m store steiner og ser ut som moderne aktivitet ligger helt i veikanten av grusveien.
9	Byttestein	Byttestein/grensestein. Ligger på bruksgrensen mellom gnr 2/1 og 2/21.
10	Byttestein	Byttestein/grensestein. Ligger på bruksgrensen mellom gnr 2/1 og 2/21.
11	Heller	Liten heller, 1,8m høy, 1,1mbred og ca 2m dyp. Tørr og fin heller noen meter unna veien S1. Fin liggeplass for 1 person.
12	Steinplatå	Et stort steinplatå, 20m bredt og 5m høyt på det høyeste (NV hjørne). Trolig et platå som ble bygget for lagring av tømmer, før det ble brakt helt ned til elva. I bunnen av platået er det en ryddet flate, noe ryddet stein ligger inntil en fjellknaus i midten.